

**ЕТИКЕТНІ МОВЛЕННЄВІ СТЕРЕОТИПИ В
АМЕРИКАНСЬКОМУ НАУКОВО-АКАДЕМІЧНОМУ ДИСКУРСІ**
(на матеріалі лекцій та колоквиумів)

Характерною ознакою сучасної науки про мову є інтенсивні пошуки в галузі прагмалінгвістики. У прагматичному аспекті розглядаються відношення людини і мовних знаків, якими вона користується, тобто в центрі уваги прагмалінгвістичних досліджень перебуває особистість, яка вивчається на межі таких наук, як психологія, соціологія та лінгвістика. Основним положенням прагматичного аспекту лінгвістичних досліджень є те, що мова, виконуючи функцію спілкування, служить не тільки для повідомлення, але й для впливу мовця на співрозмовника. Це відбувається у вигляді регуляції поведінки шляхом впливу на соціальні відносини співрозмовників [1, с. 4].

У зв'язку з цим досить **актуальним** є вивчення мовного етикету як специфічного регулятора суспільних відносин та важливого чинника міжкультурної комунікації [2, с. 8]. Мовні питання етикету вивчаються на матеріалі різних мов та в різних сферах комунікації [3; 4; 5; 6], у тому числі й у науковому дискурсі [2].

Метою даної статті є визначення найчастіше вживаних етикетних мовленнєвих одиниць в американському науково-академічному дискурсі, зокрема в таких комунікативних ситуаціях, як лекції та колоквиуми, а також дослідження особливостей їх функціонування. **Матеріалом дослідження** є транскрибовані тексти лекцій та колоквиумів Мічиганського корпусу науково-академічного мовлення.

Уперше поняття стереотипу (від грецьк. *stereos* – твердий, міцний; *typos* - відбиток) використав у 1922 році американський журналіст У.Ліппман. Він визначив стереотип як спрощене стійке стандартизоване уявлення, думку, зразок поведінки, який не впливає з власного досвіду [7].

У сучасній психології соціальний стереотип визначається як відносно стійкий і спрощений образ соціального об'єкта (групи, людини, явища, події тощо), який складається в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення власного досвіду індивіда і нерідко упереджених відносин, прийнятих у суспільстві [4; с. 384, *cf.* 8; 9]. У філософії під стереотипом розуміють схематичний стандартизований образ чи уявлення про соціальний об'єкт, зазвичай емоційно забарвлене і досить стійке [10, с. 134]. Отже, ці визначення стереотипу подібні тим, що вони представляють його як стійке і спрощене уявлення про що-небудь.

Засвоєння індивідом визначеної соціальної ролі передбачає засвоєння звичних для даної ролі стереотипів поведінки, у тому числі й
©Шпенюк О.Є.

мовленнєвих стереотипів. Розглянемо поняття мовленнєвого стереотипу. У перших дослідженнях мовленнєвого стереотипу, які були проведені відомим ученим Л.П.Якубинським, ця лінгвістична одиниця отримала назву гасла. Основними властивостями гасла вчений вважав його відтворюваність, здатність швидко передавати необхідну інформацію в певний момент [1, с. 47]. Мовознавець також вважав, що мовленнєвий стереотип має здатність певним чином впливати на людину. Вибір автором мовленнєвих стереотипів відбувається миттєво, автоматично, відповідно до звичайних ситуацій спілкування. У повсякденному житті є багато стереотипного, звичайного в поведінці, це допомагає нам виконувати звичайне автоматично і звільняє розумову та фізичну енергію для творчих завдань [6, с. 40].

Таким чином, мовленнєві стереотипи містяться у підсвідомості і вибираються автором миттєво, вони автоматично виражають у мові явища дійсності. Т.П.Третьякова розглядає мовленнєві стереотипи як одиниці мовної поведінки, які належать до того рівня регуляції мовної діяльності, який ґрунтується на попередньому досвіді і на якому настанова як призначення до регулювання мовної поведінки відіграє найголовнішу роль [10, с. 43]. Процес мовної взаємодії охоплює стандартні комунікативні форми: етикетні (у тому числі так звані ритуальні), волюнтативні, коментуючі (реактивні – відповіді, оцінні) та організуючі (метакомунікативні та супутні), кожна з яких обслуговується визначеним репертуаром мовленнєвих стереотипів [Ibid., с. 77]. До ритуальних стереотипів М.Полюжин відносить висловлювання, які передусім спрямовані на збереження тієї мовленнєвої традиції, яка супроводжує комунікативний процес. Якщо ця традиція зумовлена церемоніалом, то вона стосується етикету як сукупності стереотипних висловлювань, закріплених етно-культурними та мовними традиціями в певному мовному колективі [10, с. 61].

Отже, *етикетні мовленнєві стереотипи* можна визначити як стійкі одиниці мовного спілкування, які вживаються згідно з правилами поведінки та мовними традиціями в тому чи іншому мовному колективі. Для нашого дослідження важливою є прагматична функція етикетних мовленнєвих стереотипів у ситуаціях реального спілкування, тобто з якою метою в певній комунікативній ситуації (лекції чи колоквиумі) вжите те чи інше висловлювання. Для цього розглянемо етикетні стереотипи в таких комунікативних подіях, як привітання, прощання, подяка та вибачення.

Привітання й прощання – найтипівіші етикетні кліше як загальнонародної мови, так і наукової комунікації. В американському науково-академічному дискурсі засвідчено різноманітні способи (при)вітання. Найпоширенішими привітаннями є: *Good morning!*, *Good afternoon!* та *Welcome!* :

Good morning! Today we're going to be talking about polyprotic acids,

which are acids that have more than one easily ionizable hydrogen, and among the most important of these are the amino acids (SRL).

Welcome you all on behalf of the Environmental Faculty Steering Committee to the last of this semester's seminars in the series Research in the Interest of the Public and the Environment (EAC).

Інколи адресант поєднує вітання й подяку, тим самим виявляючи турботу про адресата:

Good evening and thank you for joining us. My name is Stephanie Lovinger, and I am the chair of SHOUT. On behalf of the Students Honoring Outstanding University Teaching, It is with great pleasure that I welcome you here tonight, to present the nineteen ninety-nine Golden Apple Award (GAASL).

У деяких випадках привітання має форму запрошення до співпраці, наприклад:

Well as many of you know, I'm Shirley Newmann, dean of College of Literature Science and the Arts. And I am very pleased to be able to welcome you here this afternoon, to this lecture inaugurating the Werner E Bachmann Collegiate Professorship of Chemistry (CBC).

На особливу увагу заслуговує той факт, що в американському науковому дискурсі поодинокими є випадки зазначення адресата при вітанні, як наприклад:

Good afternoon ladies and gentlemen and welcome to this special public lecture, honoring our colleague, Professor Martinus Veltman, the winner, of the nineteen ninety-nine Nobel Prize in Physics (NLPL).

В американському науково-академічному дискурсі на увагу заслуговують особливості функціонування висловлення прощання. Комунікативна подія прощання представлена такими мовленнєвими одиницями: *Good bye! See you!*

Well I have to go and jump on an airplane so I'm gonna say good-bye to you all (CMFC).

Інколи адресант використовує мовленнєвий акт подяки з метою закінчення лекції та вираження прощання:

Thank you for all taking part in this study (GOSDL).

У науково-академічному дискурсі частими є випадки вираження мовленнєвого акту побажання в кінці лекції з метою прощання. Адресант бажає гарних вихідних або гарного проведення часу:

So have an excellent weekend and I'll see you on Monday (TCAL).

Please pick up your lecture quizzes, from your G-S-I, on your way out, and I hope everybody has a great, spring break (PBL).

Для привертання уваги адресата, його зацікавлення досить часто лекція закінчується не прощанням, а обговоренням плану наступного заняття:

Okay next time we'll start talking about carbon acids, and enolate ions and then move on to their reactions (SRL).

До висловлювань вибачення належать такі мовленнєві кліше: *I'm sorry, Excuse me, I beg your pardon, Pardon.*

Дуже часто адресант просить вибачення з метою перепитування або у випадку втручання в розмову :

- *Is today's lecture on the exam?*

- *I'm sorry what?*

- *Is today's lecture on the exam?*

- *Oh, good question. I'm sorry, it is not on the exam. Okay? It will include up to last Wednesday's lecture. Good questions. But this will be on the next exam (GEL).*

З метою зменшення категоричності заперечення адресант може спочатку вибачитися, а потім – ужити заперечення:

So it's an exception to the rule. This issue is extremely important. I'm sorry they don't have more case studies, like this because, this is becoming a really big problem now (EIJL).

Інколи адресант використовує вибачення для привертання уваги адресата до певної проблеми:

Now we're getting into sort of sticky philosophical and legal definitions. I'm sure you heard of cases where they can still reproduce, hospital worker goes in there and takes advantage of somebody, so they, I'm sorry to say it but these things do happen. So they have some of the properties, but they no longer have all of the properties (IBFDL).

У випадку помилки адресант згідно з правилами етикету просить вибачення:

So like, gender portrayals, I'm sorry, like ethnicity portrayals, most of the research on gender portrayals is on one group. As with ethnicity most of the research I covered was on African-Americans, most of the research on gender is on women (MICL).

Подяка висловлюється в основному за допомогою таких мовленнєвих стереотипів: *Thank you! Thanks! Thank you very much!* Згідно з етикетом в американському науковому дискурсі вдячність висловлюють в основному за можливість виступати з промовою, за запитання та відповіді, за певні дії.

Отже, етикетні мовленнєві стереотипи – це стійкі одиниці мовного спілкування, які вживаються з різноманітними комунікативними цілями. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що в американському науково-академічному дискурсі комунікативна подія привітання може бути виражена власне привітанням, запрошенням до співпраці, подякою; прощання – власне прощанням, мовленнєвими актами побажання та подяки; вибачення вживається у випадку перепитування, втручання в розмову, з метою зменшення категоричності заперечення, привертання уваги адресата; подяка – за можливість виступати з промовою, за запитання та відповіді, за певні дії.

Література

1. Фабіан М.П. Етикетна семантика в лексичних системах української, англійської та угорської мови: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. техн. наук : спец. 10.02.04. «Германська філологія» / М.П. Фабіан. – К., 1998. – 32с.
2. Гольдин В.Е. Речь и этикет / В.Е. Гольдин – М.: Просвещение, 1983. – 109 с.
3. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С.К. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.
4. Карпенко Л.А. Краткий психологический словарь / Карпенко Л.А. - М. : Политиздат, 1985. – 431с.
5. Полюжин М. Дискурсивні стратегії та організуючі стереотипні висловлювання в англійській мові. // Дискурс іноземномовної комунікації / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка / Полюжин М. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. – С. 49-75.
6. Столярова М.О. Етикет у віртуальній англійській комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій). : дис. на здобуття наук, ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 « Германська філологія» / Столярова М.О. – К., 2005. – 209 с.
7. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения / Формановская Н.И. – М. : Высшая школа, 1989. – 160 с.
8. Ядов В.А. Стереотип социальный // Философская энциклопедия / Ядов В.А. – М. : Просвещение, 1970. – Т. 5. – С. 134.
9. Якубинский Л.П. Язык и его функционирование / Якубинский Л.П. – М. : Наука, 1986. – 206 с.
10. Третьякова Т.П. Английские речевые стереотипы / Третьякова Т.П. – СПб., 1995. – 128 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

MICASE – Michigan Corpus of Academic Spoken English.
<http://quod.lib.umich.edu/m/micase/>
CBC – Chemical Biology Colloquium/2001/February 13
CMFC – Christianity and the Modern Family Colloquium/2001/February 5
EAC - Ecological Agriculture Colloquium/1999/December 2
EIJL – Ethics Issues in Journalism Lecture/2001/March 14
GAASL – Golden Apple Award Statistics Lecture/1999/March 24
GEL – General Ecology Lecture/2000/October 9
GOSDL – Graduate Online Search and Database Lecture/1999/September 30
IBFDL – Intro Biology First Day Lecture/1998/May 5
MICL – Media Impact in Communication Lecture/1999/November 15
NLPL – Nobel Laureate Physics Lecture/1999/October 22
PBL - Practical Botany Lecture/2000/February 25
SRL – Structure and Reactivity II Lecture/2000/October 4
TCAL – Twentieth Century Arts Lecture/2001/April 6

The present paper addresses etiquette speech stereotypes in American scientific academic discourse on the material of lectures and colloquiums. Different views and approaches on the notion of stereotype are highlighted. Thorough attention is paid to expressing greeting, farewell, apology and gratitude for various communicative purposes.

Key words: American scientific academic discourse, etiquette speech stereotypes, greeting, farewell, gratitude, apology.

В статье идет речь об этикетных речевых стереотипах в американском научно-академическом дискурсе на материале лекций и коллоквиумов. Рассматриваются различные взгляды и подходы к природе понятия стереотипа. Значительное внимание уделяется рассмотрению способов передачи приветствия, прощания извинения и благодарности, использующимися с разными коммуникативными целями.

Ключевые слова: американский научно-академический дискурс, этикетные речевые стереотипы, приветствие, прощание, благодарность, извинение.